

Н.Ф.Бориско (Київський національний лінгвістичний університет)

Г.М.Мельничук (Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ “Криворізький національний університет”)

О.О.Паршикова (Київський національний лінгвістичний університет)

Навчання учнів другого класу початкової загальноосвітньої школи іншомовного спілкування за новим навчально-методичним комплексом “Німецька мова 2”

У статті обґрунтовано доцільність виокремлення чотирьох проміжних рівнів сформованості іншомовної комунікативної компетентності А1 учнів початкової загальноосвітньої школи та відповідних їм типів елементарного іншомовного спілкування як об'єктів навчання іноземної мови, зокрема протокомунікації на рівні А1.1.2, визначено типи для реалізації мовленнєвої діяльності учнів на цьому рівні операції, а також оптимальні для їх моделювання і прийнятні для дітей 7-8 років комунікативно-ігрові прийоми, продемонстровано методику їх застосування у навчальному процесі на основі нового навчально-методичного комплексу з німецької мови.

Ключові слова: протокомунікація, комунікативно-ігрові прийоми, підстановка, заміщення, скорочення, розширення.

Бориско Н. Ф., Мельничук Г. Н., Паршикова Е. А. Обучение учеников второго класса иноязычному общению на основе нового учебно-методического комплекса “Немецкий язык 2”

В статье обоснована целесообразность выделения четырех промежуточных уровней сформированности иноязычной коммуникативной компетентности А1 учеников начальной общеобразовательной школы и соответствующих им типов элементарного иноязычного общения как объектов обучения, в частности протокоммуникации на уровне А1.1.2, определены типичные для её реализации речевые операции, а также оптимальные для их моделирования и приемлемые для детей 7-8 лет коммуникативно-игровые приёмы, продемонстрирована методика их применения в учебном процессе на основе нового учебно-методического комплекса по немецкому языку.

Ключевые слова: протокоммуникация, коммуникативно-игровые приёмы, подстановка, замещение, сокращение, расширение.

Borysko N., Melnychuk H., Parshykova O. A New Kit “German 2” as a Means of Developing Second-Year Pupils’ Foreign Language Communication Competence.

The article justifies the expediency of singling out four sublevels of foreign language communicative competence А1 of primary school pupils, and the corresponding types of elementary foreign language communication, specifically protocommunication at the level А1.1.2. Typical speech operations and optimal for 7-8-year-old children communicative techniques are determined. The methodology of their application in educational process based on a new German kit is demonstrated.

Key words: protocommunication, communicative techniques, substitution, replacement, shortening, extension.

Метою навчання іноземної мови (ІМ) учнів у початковій загальноосвітній школі є формування іншомовної комунікативної компетентності (ІКК) на рівні А1. Формування ІКК, зокрема оволодіння учнями початкової загальноосвітньої школи такою складною й комплексною діяльністю як іншомовне спілкування, відбувається повільно, поступово, послідовно і поетапно (Н.-Е. Piepho), відповідно до встановлених ученими стадій засвоєння ІМ молодшими школярами (А. Pelzer-Karpf, R. Zangl).

Згідно з результатами досліджень австрійських психолінгвістів оволодіння ІМ учнями початкової школи включає три основні стадії: 1) початкова стадія, стадія рецептивного та імітативно-репродуктивного засвоєння ІМ (перший-другий рік навчання); 2) реорганізаційна стадія, стадія аналізу мовленнєвих продуктів, пошуку й перевірки правил, моделювання зв'язків (третій-четвертий роки навчання); 3) стабільна стадія, стадія встановлення і застосування правил мови (кінець четвертого року навчання) [1, с. 60-66]. Урахування механізмів та особливостей засвоєння ІМ молодшими школярами на кожній стадії, встановлення етапів навчання, проміжних рівнів ІКК та відповідних їм типів елементарного іншомовного спілкування як об'єктів навчання ІМ учнів початкової школи, конкретизація завдань та визначення раціональних прийомів навчання різних типів елементарного іншомовного спілкування сприятиме забезпеченню якості навчання ІМ учнів початкової загальноосвітньої школи.

Проблемам формування ІКК учнів початкової школи присвячена велика кількість публікацій як вітчизняних, так і зарубіжних учених: М.З.Біболетової, О.Б. Бігич, І.Л. Бім, Н.Д. Гальскової, А. В. Гергель, М.В. Денисенко, О.О. Коломінової, Г. В. Рогової, С. В. Роман, Е. Г. Тен, W. Vleyhl, L. Cameron, Ch. Jaffke, W. Maier, Н. Е. Piepho та ін. Проте питання навчання елементарного іншомовного спілкування молодших школярів на різних проміжних рівнях розвитку ІКК рівня А1 (О. О. Паршикова) залишаються недостатньо розкритими і потребують подальшого вивчення та дослідження. З огляду на це, *метою* статті є висвітлення специфіки і методики застосування прийомів навчання учнів другого класу елементарного іншомовного спілкування на рівні ІКК А1.1.2 на основі нового навчально-методичного комплексу (НМК) з німецької мови. (Про особливості формування ІКК на рівні А1.1.1 учнів першого класу на основі НМК "Німецька мова 1" йшлося у нашій попередній статті [2]).

Новий НМК "Німецька мова 2" для учнів другого класу початкової загальноосвітньої школи, створений за підтримки Інституту Гете в Києві [3], складається з підручника, робочого зошита, методичного посібника для учителя і компакт-диска. Підручник містить матеріали семи тематичних блоків, німецько-український словник, тексти для аудіювання та рекомендації для проведення ігор. НМК укладено за чинною програмою та з урахуванням результатів дослідження теоретичних основ навчання ІМ учнів початкової загальноосвітньої школи, особливостей навчання молодших школярів елементарного іншомовного спілкування на кожному проміжному рівні формування ІКК рівня А1 [4].

Проведене в рамках дослідження зіставлення стадій засвоєння ІМ молодшими школярами зі стадіями їхнього психічного розвитку [5] створило передумови для виокремлення чотирьох проміжних рівнів розвитку ІКК рівня А1: А1.1.1, А1.1.2, А1.2.1 та А1.2.2 і відповідних їм типів елементарного іншомовного спілкування як об'єктів навчання: квазіспілкування, прото-спілкування, параспілкування і метаспілкування.

Порівняльний аналіз результатів інтелектуального розвитку молодших школярів [5] і динаміки засвоєння ними ІМ [1] дозволив визначити мовленнєві операції, які учні здатні виконувати відповідно до вже сформованої схеми мислення на кожному з виокремлених проміжних рівнів розвитку ІКК. Так, на рівнях А1.1.1 та А1.1.2 школярі 6-8 років засвоюють ІМ переважно інтуїтивно, шляхом *наслідування* відповідно до властивої їм на доопераційній стадії розвитку інтуїтивної схеми мислення, а на рівнях А1.2.1. та А1.2.2 учні 8-10 років опановують ІМ вже більш усвідомлено шляхом як *наслідування*, так і *узагальнення* завдяки формуванню інтелектуальних операцій на стадії конкретних операцій.

Згідно з результатами дослідження метою навчання учнів другого класу є формування елементарної ІКК на рівні А1.1.2, оволодіння ними протоспілкуванням як первинним, початковим типом елементарного іншомовного спілкування. Іншомовне мовлення учнів на рівні протокомунікації можна охарактеризувати як перший рівень продуктивного, але ще незв'язного мовлення (адже закінчення і стройові слова учні ще навіть не помічають).

На рівні протокомунікації учні другого класу здатні застосовувати засвоєні лексичні одиниці (ЛО) та мовленнєві зразки (МЗ) не лише без змін, як на попередньому рівні квазікомунікації [3], але й з незначними змінами. Для реалізації таких незначних змін учні повинні опанувати найпростіші мовленнєві операції: скорочення, доповнення, підстановку, заміщення. Передумовою для усвідомленого оволодіння молодшими школярами цими операціями є їхня здатність до розділення мовленнєвого потоку на елементи, упізнання головних членів речення та розуміння їхніх функцій, розрізнення лексичних класів, можливостей їхнього заміщення тощо.

Таким чином, на рівні А1.1.2 учні починають продукувати іншомовні висловлювання самостійно, шляхом лексико-семантичної адаптації уже засвоєних ними МЗ до нових обставин типової ситуації спілкування. Важливо, щоб учні не тільки оволодівали новими для них мовленнєвими операціями підстановки, заміщення, скорочення і розширення ЛО та МЗ, але й поступово усвідомлювали такий спосіб створення власних мовленнєвих висловлювань за аналогією. Тому одним із основних завдань учителя є формування в учнів другого класу вищезазначених мов-

ленневих операцій та розвиток умінь навчальної діяльності в межах навчально-стратегічної компетенції.

У НМК “Німецька мова 2” для формування таких мовленнєвих операцій пропонуються найбільш прийнятні для учнів цього віку комунікативно-ігрові прийоми, тобто, за дефініцією О. О. Паршикової, “способи моделювання у навчальному процесі ситуацій елементарного іншомовного спілкування на основі типових для дітей видів ігрової діяльності, які мотивують мовленнєві дії та операції учнів і забезпечують оволодіння ними ІКК на відповідному рівні” [4, с. 256].

З метою оптимізації навчання ІМ учнів початкової школи на рівні А1.1.2 було визначено комунікативно-ігрові прийоми, які найбільш повно відтворюють механізми породження мовлення молодших школярів на цій стадії засвоєння мови, відповідають віковим можливостям учнів другого класу, зокрема *навчальні римовані тексти*: вірші, пісні, репи, лічилки, римування; *навчальні ігри*: “Ножиці”, “Мозаїка”, “Меморі”, “Ланцюжок”, “Карусель”, “Лавина”, “Салат із слів”, “Зіпсований телефон”, “Телеграф”, рольові ігри; *навчальні драматизації*: пальчиковий театр, театр тіней, ляльковий театр, казкові ігри.

Наведемо приклади застосування комунікативно-ігрових прийомів у НМК “Німецька мова 2” у навчанні протоспілкування шляхом моделювання мовленнєвих операцій заміщення, підстановки, скорочення та розширення.

На першому, орієнтовно-підготовчому етапі (за С.П. Шатіловим) формування мовленнєвих навичок протоспілкування для ознайомлення учнів з новим навчальним матеріалом доцільно застосовувати навчальні ігри (на рівні слова і фрази) та навчальні римовані тексти (на рівні понадфразової єдності).

Розглянемо, як реалізується подача назв предметів одягу у множині в межах третьої теми НМК “Ich und meine Kleider”. Після повторення назв предметів одягу в однині вчитель демонструє звукові та графічні образи слів у множині за допомогою предметних карток, які розміщені у Додатку в робочому зошиті, а також ілюстрацій підручника, наприклад:

 1. Das sind meine Hosen und Hemden. Це — мої штани й сорочки.
a) Sieh die Bilder an und hör zu. Розглянь малюнки та послухай.

Учні повторюють за вчителем слова, показують відповідні предмети одягу на малюнку (вправа 1b), а потім рахують їх уголос за або разом з учителем:

с) Zähle laut. Полічи вголос.

1 Kleid, 2 Kleider, ...

За допомогою предметних карток учитель демонструє використання ЛО у знайомих МЗ та акцентує увагу учнів на різниці форми слів в однині та множині: Das ist ein Hemd. Das sind 2 Hemden.

З метою формування рецептивних навичок протоспілкування рекомендуємо застосовувати навчальні ігри з предметними картками, зокрема: “Упізнай, вибери й покажи”, “Упізнай і розклади”, “Упізнай, назви і розклади”. У процесі закріплення ЛО у множині доцільно грати командами в парах, трійках або четвірках. Наприклад, у грі “Упізнай і розклади” учитель називає ЛО у множині кожного разу у різній послідовності, а учні викладають на партах відповідні предметні картки в запропонованій послідовності. Виграє команда, яка найшвидше розклала всі предметні картки у правильній послідовності. Вчитель може запропонувати учням команди-переможця назвати викладені предметні картки хором, наприклад: Blusen, Hemden, Röcke, Kleider, Hosen.

У грі “Упізнай, вибери й покажи” доцільно продемонструвати застосування ЛО у знайомих МЗ. Учитель називає предмети одягу у множині у МЗ, наприклад: Ich habe 2 Röcke. Ich habe 3 Blusen. Ich habe ..., а учні вибирають і показують відповідні картки. Перемагає команда, яка показує усі предметні картки правильно. Запропонована гра сприяє формуванню в учнів навичок упізнавання ЛО в МЗ, а також демонструє операцію заміщення ЛО на рівні фрази.

Ознайомлення з ЛО у множині та з операцією заміщення на рівні понадфразової єдності реалізується у НМК здебільшого на основі навчального римованого тексту. Під навчальним римованим текстом ми розуміємо спеціально створений або адаптований з навчальною метою автентичний римований текст ІМ, який відображає зміст і містить основні ЛО і МЗ ситуації спілкування [4, с. 274]. Наприклад, для подачі та закріплення нових слів у множині в межах третьої теми підручника “Ich und meine Kleider” запропоновано пісню і римування, у межах четвертої “Winterfreuden” — короткий вірш, п’ятої “Das ist meine Schule” — лічилку:

Lektion 3. Stunde 5. Ich trage Röcke.

Ich trage, trage Röcke
Und du, und du, und du?
Ich trage, trage Röcke
Und Blusen noch dazu.

Lektion 3. Stunde 7. Wie viele Röcke hast du?

Tolle Kleider! Komm und schau!
Rot und gelb und grau und blau!

Lektion 4. Winterfreuden. Stunde 6. „Ich gehe spazieren“

Ich gehe spazieren,
Meine *Hände* frieren,
Ich gehe spazieren,
Meine *Füße* frieren.
Ich gehe spazieren.
Brrrrr... Ich friere.

Lektion 5. Das ist meine Schule. Stunde 5. Wie viele Lineale hast du?

Ene, bene, bu!
Wie viele *Kulis* hast du?
Hast du einen? Oder drei?
Du bist frei!

Слова, які вчитель, а потім і учні мають заміщувати, виділяються в римуванні курсивом. Слова для підстановки / заміщення подано в підручнику на кольорових плашках.

Спочатку римування опрацьовується за запропонованим у методичному посібнику алгоритмом:

1. Перше прослуховування римованого тексту з метою отримання цілісного враження.
2. Бесіда з учнями щодо змісту тексту.
3. Промовляння за вчителем / читання разом з учителем тексту римування з метою його фонетичного опрацювання.
4. Промовляння за вчителем (диктором) / читання разом з учителем (диктором) тексту разом: хором, у підгрупах, парах або індивідуально.

Потім учитель застосовує операцію заміщення для демонстрації нових слів теми у множині, він декламує / читає римування в різних варіантах, показуючи відповідні предметні картки, наприклад:

Tolle *Blusen!* (Röcke! / Hosen! /...!)
Komm und schau!
Rot und gelb
und grau und blau!

Робота над навчальним римованим текстом продовжується і на другому, стереотипно-ситуативному етапі формування навичок протоспілкування. Учитель пропонує учням прочитати римування самостійно, мовчки та вголос, здійснюючи операцію заміщення. Багаторазове читання (промовляння) римування із заміщенням ЛО сприяє як оволодінню відповідною мовленнєвою операцією, так і мимовільному запам'ятовуванню нових ЛО, МЗ і всього римованого тексту. За рахунок показу предметних карток, відбивання ритму, виконання вправи в різних режимах (хором усіма учнями, групами, парами, рядами, тільки дівчатками або тільки хлопчиками, індивідуально) можна уникнути деякої монотонності опрацювання римування.

На другому етапі формування мовленнєвих навичок протокомунікації у НМК пропонуються також

навчальні ігри та драматизації. Так, з метою формування репродуктивних навичок використання ЛО на рівні слова в уроці №5 третьої теми запропоновано гру “Меморі”:

а) Memory. «Меморі».

Учні грають парами. Кожен учень викладає свої картки із зображеннями предметів зворотною стороною на парту. Учень відкриває першу картку, називає відповідне слово в однині, потім відкриває другу картку. Якщо друга картка співпадає з першою, учень називає предмети одягу у множині і забирає собі обидві картки. Перемагає той, хто назбирає найбільшу кількість однакових карток і назве правильно відповідні ЛО у множині.

У грі “Ланцюжок” автоматизується вживання ЛО на рівні фрази, наприклад:

б) Kettenspiel. Гра “Ланцюжок”.

Ich habe 2 Röcke. Und du? – Ich habe 2 Kleider. Und du? – Ich habe ...

Гра “Карусель” моделює операції підстановки/ заміщення, стимулює конструювання висловлювань за аналогією та мотивує спілкування учнів у типовій ситуації на рівні фрази:

- Wie viele Röcke hast du?
- Einen Rock/ zwei Röcke.
- Wie viele ... hast du?
- Ich ...

Гра “Карусель” дає можливість учням здійснювати мовленнєві операції багаторазово, змінюючи партнера, а також забезпечує необхідну дітям 7-8 років рухову активність. Учні стають один напроти одного у два кола і починають спілкуватися за командою “Los!”. За командою вчителя “Stop!” діти в обох колах припиняють спілкуватися і роблять крок ліворуч або праворуч, змінюючи таким чином партнера, а потім за командою “Los!” спілкуються з новим партнером. На цьому етапі навчання доцільно забезпечити всіх учнів предметними або/та лексичними картками, які служать їм опорами для пригадування відповідних слів.

Операції розширення МЗ доцільно навчати учнів за допомогою гри “Лавина” (“Lawinenspiel”), наприклад [3, с. 82]:

- Ich habe 2 Mützen.
- Ich habe 2 Mützen und 3 Pullover.
- Ich habe 2 Mützen, 3 Pullover, 4 Schals und ...

Продемонструємо методику застосування навчальної драматизації, яка була розроблена в межах четвертої теми “Winterfreuden” на основі наведеного вище навчального римованого тексту з метою повторення назв частин тіла у множині та закріплення назв предметів зимового одягу:

4b) Spielt die Szene vor. Розіграйте сценку.

- Ich gehe spazieren.
- Meine *Hände* frieren.
- Bitte, deine *Handschuhe!*
- Ja, ja, das sind meine Handschuhe.

Учні готуються до інсценування під керівництвом учителя. Вчитель ділить клас на дві групи відповідно до ролей та допомагає кожній групі оволодіти текстом ролі. Він пропонує дітям провести репетицію із застосуванням прийому “карусель”. Учні повторюють римування хором за вчителем, разом з учителем і самотійно. Потім учні програють сценку в парах одночасно, здійснюючи операції підстановки. Опорами учням служать предметні картки.

- Ich gehe spazieren.
- Meine *Füße* frieren.
- Bitte, deine *Schuhe!*
- Ja, ja, das sind meine *Schuhe*.

Учитель слідкує за виразністю, емоційністю, зверненістю мовлення учнів. Після того як учні оволоділи текстами ролей, учитель пропонує окремим парам продемонструвати свої сценки перед класом.

На третьому, варіююче-ситуативному етапі формування мовленнєвих навичок елементарного іншомовного спілкування на рівні A1.1.2 продовжується автоматизація дій учнів з новим навчальним матеріалом та мовленнєвих операцій підстановки, заміщення, скорочення, розширення.

На цьому етапі доцільно навчити учнів спілкуватися спочатку за допомогою окремих ЛО, МЗ і навіть цілих рядків або речень із римованих текстів, які учні адаптують до нових ситуацій спілкування, виконуючи вищеназвані мовленнєві операції. З цією метою учитель спочатку ставить запитання, відповіді на які учні знаходять у римуваннях. Потім учитель пропонує учням ситуацію і комунікативне завдання, які передбачають використання мовленнєвих одиниць з римованого тексту із заміщенням / підстановкою певних ЛО в них. Після оволодіння римованим текстом учні можуть конструювати власні монологічні висловлювання за аналогією. Наприклад, у шостому уроці “Wer mag Bären?” сьомої теми “Ich mag Tiere” автори пропонують два дидактичні римування, в яких повторюються назви тварин у множині та граматичні струк-

тури з модальним дієсловом mögen у третій особі однини:

Rira, rira, ru –
Welche Tiere magst du?
Tiger? Ponys? Bären? Affen?
Oder Zebras und Giraffen?

Rira, rira, rira, rira –
Alle Kinder mögen Tiere.
Ich mag Bären.
Sie mag Affen.
Er mag Tiger und Giraffen.

Після опрацювання римування учні висловлюють своє ставлення до тварин, наприклад: Ich mag Ponys. Ich mag Affen. Після виконання вправ до римування, прослуховування діалогів “Welche Tiere mögen Alex, Max und Markus?” та опитування однокласників про їхнє ставлення до тварин учні здатні створити монологічне висловлювання з 3-4 та більше речень. Вони розповідають про ставлення учнів класу до тварин, використовуючи фрази з дидактичних римувань і виконуючи мовленнєві операції підстановки, заміщення та розширення, наприклад: Ich mag Bären und Giraffen. Anja mag Tiger. Kolja mag Affen. ... Alle Kinder mögen Tiere. Опорою для монологічного висловлювання служить таблиця, яка в процесі опитування заповнюється учнями в робочому зошиті, аналогічну таблицю подано в підручнику:

a) Wir machen eine Umfrage und ergänzen die Tabelle.
Ми робимо опитування й доповнюємо таблицю.

								
Tanja	☺							
Taras		☺				☺		
...								

b) Wer mag welche Tiere? Erzähle. Хто яких тварин любить? Розкажи.

З метою формування навичок письма на рівні протоспілкування учні виконують у робочому зошиті завдання на підстановку або заміщення слів у МЗ та коротких реченнях, на скорочення й розширення висловлювань, наприклад, вправа із робочого зошита:

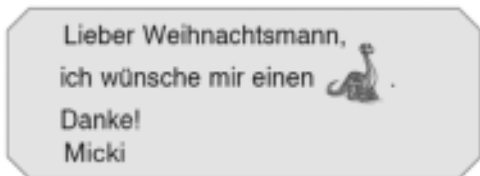
3. Які речі ти носиш узимку? Допиши речення і прочитай їх уголос.

Im Winter trage ich Mützen, _____

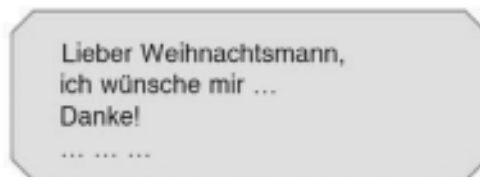
Формулювання учнями висловлювань німецькою мовою за аналогією забезпечується зразками і вправами в підручнику та завданнями в робочому зошиті, наприклад:

5. Micki schreibt einen Wunschzettel an den Weihnachtsmann. Міккі пише записку з бажанням до Діда Мороза.

a) Lies vor. Прочитай уголос.

b) Was schreibst du im Wunschzettel an den Weihnachtsmann? Що ти напишеш у записці до Діда Мороза?

І відповідне завдання в робочому зошиті:

4. Напиши записку Різдвяному діду. Прочитай її вголос. Вправа 5 на с. 68 у підручнику тобі допоможе.

Lieber Weihnachtsmann,
ich _____

На третьому етапі формування мовленнєвих навичок у НМК пропонуються також творчі завдання, які сприяють не тільки формуванню навичок протоспілкування учнів другого класу, але й їхньому всебічному розвитку, наприклад, дві вправи із другого уроку п'ятої теми "Das ist meine Schule":

Lektion 5. Stunde 2. Wo ist der Stuhl?

3. Reim. Римування.

a) Hör zu und sprich nach. Послухай і повтори.

Mene, mine, masse	Mene, mine, menster
Wo ist die Klasse?	Wo ist das Fenster?
Mene, mine, mür	Mene, mine, ma
Wo ist die Tür?	Alles ist da.

b) Mach Reime mit anderen Wörtern. Склади римування з іншими словами.

Mene, mine, mul —
Wo ist mein ...

der Stuhl

die Tafel

der Tisch

Формуванню фонетичних навичок служать вправи з новим персонажем — Клоуном Бобо, який мотивує та підтримує багаторазову імітацію школярами звуків і звукосполучень:

4. Zaubere mit Clown Bobo. Чаклуй з клоуном Бобо.

a) Hör zu und sprich nach. Послухай і повтори.

Сподіваємося, що врахування особливостей засвоєння іноземної мови молодшими школярами на різних рівнях та навчання учнів другого класу загальноосвітньої школи на основі нового навчально-методичного комплексу з німецької мови забезпечить поступове, послідовне і якісне оволодіння ними ІКК на рівні А1.1.2.

ЛІТЕРАТУРА

- Peltzer-Karpf A., Zangle R. // ZOOM Fremdsprachenlernen in der Grundschule. – 1997. – Extraheft 1. – 93 S.
- Бориско Н.Ф., Паршикова О.О. Особливості формування основ іншомовної комунікативної компетенції учнів першого класу загальноосвітніх навчальних закладів за новим навчально-методичним комплексом "Німецька мова 1" // Іноземні мови. – 2014. – № 1. – С. 13-17.
- Бориско Н.Ф., Сидоренко М.М., Горбач Л.В., Савченко Л.П., Паршикова О.О., Мельничук Г.М. Німецька мова : підруч. для 2 кл. загальноосвітн. навч. закл. – К. : Грамота, 2012. – 176 с. : іл.
- Паршикова О.О. Теоретичні основи навчання іноземної мови учнів початкової загальноосвітньої школи: дис. ... докт. пед. наук : 13.00.02 / Паршикова Олена Олексіївна. – К, 2010. – 469 с.
- Пижае Ж. Речь и мышление ребенка / Ж. Пижае. – СПб. : Союз, 1997. – 254 с.

Отримано 19.12.15